

УДК 81'276.1'373.422:[796.332-056.14(477)]

ОПОЗИЦІЯ «СВІЙ» – «ЧУЖИЙ» В СОЦІОЛЕКТІ УКРАЇНСЬКИХ ФУТБОЛЬНИХ ФАНАТІВ

Ірина Процик

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
iprotsyk@yahoo.com*

У статті розглянуто стрижневу для мовлення спільноти футбольних фанатів опозицію «свій» – «чужий». Проаналізовано специфічні для субкультури фанатів засоби вербальної, а також візуальної ідентифікації, які використовують українські футбольні фанати. Аналіз здійснено на прикладах із текстів банерів, скандувань та пісень футбольних фанатів, а також друкованих видань – фанзинів та публікацій на інтернет-сторінках, у яких функціонують лексеми, що творять цю опозицію. Описано дві групи номінацій: 1) назви угруповань та команд фанатів, за які вони вболівають, та 2) назви, які використовуються для номінування «ворогів» фанатів – команд-суперниць та їхніх фанатів, міліції, охорони стадіонів, суддів, футбольних функціонерів тощо.

Ключові слова: соціолект футбольних фанатів, вербальна ідентифікація, візуальна ідентифікація, назви угруповань фанатів, прізвиська футбольних команд.

Важливим компонентом ідентичності в субкультурі футбольних фанатів є специфічна мова – соціолект, що є не лише атрибутом приналежності до групи, а й формою групової свідомості, відображення колективних цінностей та соціальної солідарності.

Мовлення спільноти характеризує опозиція «свій» – «чужий», у якій закладено інтелектуальне й емоційне ставлення футбольних фанатів до навколишнього світу. Під опозицією в мовознавстві розуміють «протиставлення двох чи кількох однорідних мовних одиниць для виявлення різниці між ними» [1: 405].

Найістотнішим, найсильнішим суспільним зв'язком, який єднає членів спільноти футбольних фанатів, є вболівання за власну команду та війни з уболівальниками команд-супротивників. Проте для фанатів певної команди не лише команда-суперник та її фани є складниками поняття «чужі». Інших людей, які також причетні до футбольного дійства, проте не є фанатами, фани детермінують також як «чужих», зокрема: міліцію, охорону стадіонів, суддів, футбольних функціонерів, журналістів тощо.

Мета статті – описати специфічні для цієї субкультури засоби насамперед вербальної, а принагідно також і візуальної, ідентифікації, які використовують українські футбольні фанати для вираження опозиції «свій» – «чужий». Новизна порушеної теми полягає в тому, що соціолект футбольних фанатів в українському мовознавстві надалі залишається малодослідженим [2; 3; 4; 5]. У кількох публікаціях його проаналізовано як складник сучасного молодіжного сленгу та мови міста [6; 7], і це незважаючи на те, що соціолект фанатів футболу є вербальною репрезентацією однієї з наймасовіших субкультур в українському суспільстві. Мета статті передбачає розв'язання таких

завдань: 1) виокремити у мовленні фанатів лексеми, які репрезентують опозицію «свій» – «чужий»; 2) проаналізувати номінації, які фанати використовують для називання своїх «друзів» та «ворогів»; 3) покласифікувати лексеми, що є назвами «ворогів» фанатів; 4) продемонструвати функціонування лексем аналізованої опозиції в специфічних текстах фольклору фанатів. Джерелами фактичного матеріалу стали лексеми, зафіксовані в усному мовленні фанатів – у скандуваннях, зарядах і піснях, а також у писемному мовленні (написах на банерах, розтягах, текстовиках) та у друкованій продукції футбольних фанатів (фанзинах, стікерах). Методологічним підґрунтям для аналізу в статті є методи опозицій та описово-аналітичний.

1. Назви угруповань та команд, за які вболівають фанати

Найважливішими засобами вербальної та візуальної ідентифікації футбольних фанатів є клубні *кольори*, у яких виступають їхні улюблені команди. Назви клубних кольорів у фанатській субкультурі є водночас неофіційними назвами чи прізвиськами команд, а також найменуваннями футбольних фанатів цього клубу, наприклад: *зелено-білі* – це львівські «Карпати»; *оранжево-чорні, помаранчево-чорні* – донецький «Шахтар»; *біло-сині* – київське «Динамо»; *жовто-сині* – харківський «Металіст» та ужгородське «Закарпаття»; *біло-червоні, біло-малинові* – луцька «Волинь»; *жовто-чорні* – чернівецька «Буковина»; *синьо-біло-голубі, синьо-біло-блакитні* – дніпропетровський «Дніпро»; *біло-зелені* – полтавська «Ворскла»; *чорно-сині, ультрамаринові* – одеський «Чорноморець»; *червоно-жовто-чорні* – запорізький «Металург»; *червоно-білі* – криворізький «Кривбас»; *червоно-сині* – київський «Арсенал»; *біло-червоно-сині* – сімферопольська «Таврія»; *синьо-золоті* – футбольний клуб «Львів»; *чорно-білі* – луганська «Зоря»; *оранжево-сині* – маріупольський «Іллічівець»; *жовто-чорні* – охтирський «Нафтовик»; *жовто-зелені* – тернопільська «Нива»; *зелено-малинові* – футбольний клуб «Харків» [8]. Вагомість клубних *барв* підтверджують тексти скандувань і пісень, що звучать на стадіонах, наприклад у *зарядах* фанатів львівських «Карпат»: «*Зелено-білі наші кольори. Ми непереможні – шаблі догори*», «*Вперед Карпати*», *вперед до бою! Твої фанати назавжди з тобою! І твої барви зелено-білі у нашій серці назавжди!*» [9].

Нерозривний зв'язок футбольного клубу і його фанатів відображають тексти банерів, текстовиків та пісень, у яких найчастіше функціонують займенники *ми, наші*: «*Разом ми сила!*», «*Не згасне полум'я нашої пристрасті!*», «*Наші серця палають любов'ю до тебе!*» («Металіст» Харків); «*Наші серця б'ються в єдиному ритмі!*», «*Ми козаки – Ви ніякі!*» («Металург» Запоріжжя до «Дніпра» з Дніпропетровська); «*А ми йдемо, а ми йдемо! І наші футбольний клуб «Карпати» до перемоги ведемо*», «*Ви наша гордість – ми ваша опора!*», «*Вперед, Карпати, ми з тобою!*», «*Нам потрібна перемога!*», «*Хто ми? – «Леви», «Хто ми є?» – «Зелені леви!»*», «*Ми – хлопці з Бандеритадту!*» («Карпати» Львів); «*Наша традиція з 1961!*» («Динамо» Київ); «*Як тебе не любити, «Полісся» моє!*», «*Коли у путь фанат покличе, ти пригадай наші давній звичай і пісню файну заспівай*», «*Ми хлопці файні хулігани і нам усе по барабану!*» («Полісся» Житомир).

2. Назви, які використовують для номінування «ворогів» фанатів

«Чужими», тобто ворогами, для фанатів є насамперед *команди-суперниці та їхні уболівальники*. Саме вони є адресатами вигуків і скандувань, які лунають із трибун і, як правило, мають провокативний характер. На стадіоні триває словесна боротьба, яка має на меті розіграти емоції уболівальників і підготувати до сутичок, які найімовірніше відбудуться після матчу, наприклад: «*Хохол народився – жид заплакав!*» (висловлювання

фанатів київського «Динамо», які мають прізвисько *хохли* (*хохол* – зневажлива назва українця [ВТССУМ: 1351]), спрямоване до фанів одеського «Чорноморця», яких прозивають *жидами* (*жида* – 1. те саме, що євреї; 2. образлива назва євреїв [ВТССУМ: 275]) або: «*Зелено-білі барви – колгоспник їх не достойний!*» (текстовик фанів львівських «Карпат», для яких зелено-білі барви є рідними, звернений до фанатів полтавської «Ворскли», яка теж виступає в біло-зелених кольорах; фанати інших українських футбольних клубів зневажливо називають «Ворсклу» та її фанів *колгоспниками* (*колгоспник* – член колгоспу [ВТССУМ: 439]) – за першою назвою полтавської футбольної команди «Колгоспник», яку вона мала з 1955 до 1984 рр.).

Нерідко образливими є трансформовані (найчастіше зредуковані) назви українських футбольних команд, що їх у своєму мовленні використовують фанати. Зокрема лексеми: *ДиКи* – футбольний клуб «Динамо» (Київ), *Зака* – футбольний клуб «Закарпаття» (Ужгород), *МетаДон* – футбольний команда «Металург» (Донецьк); *МетаЗапор* – футбольний клуб «Металург» (Запоріжжя) – утворено задля мовної економії шляхом основокладання на базі відповідних сполучень слів. Прикладом протилежної тенденції у творенні прізвиська футбольного клубу є словосполучення *собаки Павлова* – команда «Ворскла» з Полтави (від прізвища тренера полтавців Миколи Павлова, він є однофамільцем російського фізіолога І. Павлова, який описав умовні та безумовні рефлекси, проводячи свої досліди на собаках [10]; футболістів «Ворскли» порівнюють із піддослідними собаками).

Часто назви самих команд-суперниць та їх угруповань фанатів є образливими прізвиськами, наприклад: *запори* (звукова асоціація з назвою міста Запоріжжя; від *запор* – недостатне або нерегулярне, з затримкою, випорожнення кишківника [ВТССУМ: 321]); *бомжі* (*бомж* – особа без певного місця проживання [ВТССУМ: 59]) – запорізький «Металург»; *криві* (від першої частини назви міста Кривий Ріг) – криворізький «Кривбас»; *крити* (від крит – невеликий комахоїдний ссавець, що живе під землею [ВТССУМ: 466]), *шахта* (*шахта* – система підземних споруд, де добувають корисні копалини (переважно вугілля) або провадять які-небудь роботи, та будувель на поверхні; тільки підземна частина споруд такого призначення [ВТССУМ: 1391]), *терикон* (*терикон* – конусоподібний насип порожньої породи на поверхні землі біля шахти, копальні [ВТССУМ: 1241]) – донецький «Шахтар»; *метаглисти* (звукова асоціація з назвою «Металіст»; від *метал* – зредукованої форми назви команди «Металіст» та *глист* – черв'як, що паразитує в організмі людини і тварини [ВТССУМ: 185]), *метал* – скорочена форма команди «Металіст»; *хаммери* (звукова асоціація з назвою міста Харків; *хаммер* (від *Hammer*) – назва американського армійського позашляховика [9]), *хорьки*, *тхори* (також звукова асоціація з назвою Харків; від російського *хорьок* – укр. тхір – хижий звірок родини куницевих із коштовним пухнастим хутром [ВТССУМ: 1278]) – харківський «Металіст»; *татари* (однослівна форма від *кримські татари* – корінні мешканці Кримського півострова; *татари* – назва різних тюркських, монгольських та інших племен [ВТССУМ: 1232]) – сімферопольська «Таврія»; *хохли* (*хохол* – зневажлива назва українця [ВТССУМ: 1351]), *менти* (*мент* – жаргонне найменування міліціонера; назва вказує на те, що товариство «Динамо» було об'єднанням колективів фізкультури і спорту правоохоронних органів) – київське «Динамо».

На адресу вболівальників суперника, як правило, лунають вигуки, що мають на меті принизити, висміяти їх та команду, за яку вони вболівають: «*Оболонь – фігове тиво!*» (до уболівальників київської «Оболоні», спонсором якої є виробник українського

пива та безалкогольних напоїв – корпорація «Оболонь»); «Запахло смаженим хорьком!», «Від вас тхне!» (до фанатів харківського «Металіста», яких називають *хорьками*, *тхорами* (морфологічною ознакою тхорів є те, що вони мають специфічний запах [10]); «Дави бандер!» (до фанів львівських «Карпат», яких іменують *бандерами*); «Ваше місце в мавзолеї!» (до вболівальників маріупольського «Іллічівця», яких прозивають *внучатами Ілліча*). Нерідко тексти, спрямовані до сектора фанатів-гостей містять вульгаризми як один зі способів мовного вираження негативних емоцій: «*Türk domuz uzakta Avrupa'dan!* (Турецькі свині, забирайтесь геть з Європи!)» (до фанатів турецького «Галатасарая»). Це суттєво відрізняє такі тексти від тих, що спрямовані до власної команди, де вульгарні слова не використовуються: «*Чи є в отарі леви?*» (уболівальники «Карпат» до футболістів свого клубу, незадоволення діями яких супроводжується вигуками з трибун «Вівці!»).

Ще однією групою «чужих», тобто ворогів для всіх *фанатів*, проти яких можуть об'єднатися навіть непримиренні фанатські угруповання команд, що здавна ворогують між собою, є **міліціонери**. Найчастіше в середовищах фанатів використовують такі зневажливі й образливі назви співробітників міліції – *вовкулаки*, *кашкетти*, *ментти*, *мусори*, *А.С.А.В.*, *акаби*, *акабери*, *асав*, *копи*, *лягаві*, *недолюди*, *погони*, *самбісти*, *реббісти*, *слони* (від російської абрєвіатури *С.Л.О.Н.* – смерть лягавим од (від) ножа). Більшість наведених вище найменувань міліції вживають у сучасному жаргонному мовленні, за винятком лексеми *А.С.А.В.*, яка функціонує тільки в середовищах футбольних фанатів. Ця англійська абрєвіатура є вираженням ненависті до правоохоронців (*А.С.А.В.* – з англ. *all coppers are bastards* – усі поліціанти покидьки), нею повсюдно рясніють паркани і стіни будинків у містах. Відомо, що групи вболівальників діють на межі з правом або й порушують його, тому контакти з міліцією регулюються своєрідним кодексом уболівальника, що є універсальним для всіх фанів: «1) не можна видавати міліції супротивників навіть із найбільш ворожих клубів; 2) втрачені шалики чи прапори, які потрапили до міліціонерів, як зганьблені їхніми руками, не можна вивішувати на стадіонах; 3) коли міліція б'є фанатів навіть із найненависнішого клубу, обов'язком уболівальника є підтримування духу тих, кого б'ють; 4) фанат має свою честь і не потребує охорони міліції; ті, хто шукає захисту міліції, заслуговують на найбільшу зневагу» [11]. Бійців ОМОНу (російська абрєвіатура – загін міліції особливого призначення, або отряд милиции особого назначения), яких нерідко залучають до охорони матчів, називають *космонавтами* (*космонавт* – той, хто здійснює польоти в космічному просторі [ВТССУМ: 458]) через зовнішню подібність їхнього повного бойового обмундирування до скафандрів космонавтів. *Беркутами* чи *беркутятами* (від *беркут* – великий хижий птах із породи орлів [ВТССУМ: 48]) називають міліціонерів зі спецпідрозділу «Беркут», а *грифонами* (*грифон* – те саме, що гриф; *гриф* – великий хижий птах ряду соколоподібних, що живе в деяких горах і живиться падаллю [ВТССУМ: 198]) – бійців із підрозділу «Грифон», які допомагають у забезпеченні порядку до, під час та після футбольних матчів. Узагальнити ставлення фанатів до міліції можна цитатою з банера *ультрас* ужгородського «Закарпаття»: «*Футбол для фанів, а не для мусорів*» [11].

Ворогом фанатів є також **охорона стадіону**, яка повинна слідкувати за порядком під час матчу і яка знає, як протистояти заворушенням. Охоронців-стюардів нерідко звуть *церберами* (*цербер* – лютий і пильний охоронець [ВТССУМ: 1361]). Негативне ставлення до охорони стадіону пов'язане з тим, що разом із міліцією вона влаштовує обшук (*штон*) уболівальників, відбираючи банери, піротехніку, древка прапорів тощо.

Брутальними й вульгарними є вигуки до ще однієї категорії «ворогів» фанатів – **суддів**, які, на думку вболівальників, припускаються помилок на користь команди-суперниці, підсуджують їй. Найобразливішими вигуками в бік судді є називання його синонімами до слова гомосексуаліст: «Суддя – гей!», «Суддя – підерас!», «Суддя – тридвараз!» (останній приклад є заміною ненормативного слова близьким за звучанням висловлюванням від *три – два – раз*). У свідомості фанатів судді – це люди, які рідко бувають об'єктивними, а зазвичай за фінансову винагороду діють на користь однієї з команд. У вигуках підкреслюється продажність суддівського корпусу. Варто звернути увагу, що в сучасних стадіонних скандуваннях, спрямованих до судді, рідко використовують такий популярний ще кілька десятиліть тому вигук, яким виражали незадоволення діями арбітра: «Суддю на мило!».

До ворогів уболівальники зараховують також **футбольних функціонерів**, яких вони звинувачують у корисливості, нечесності, продаванні (*зливі*) матчів, здійсненні фінансових махінацій із метою отримання зиску або ж накладанні штрафних санкцій на футбольні клуби. На українських стадіонах часто можна було почути вигуки про колишнього голову Федерації футболу України Г. Суркіса, якого фанати звать *Шубкісом* (після відомої афери з підкупом іноземних суддів подарунками-шубами): «Суркіс – жид!», «Суркіс – хуйло!», «Бай, бай, Гриша!». На львівській арені фанати неодноразово апелювали до почесного президента «Карпат» П. Димінського, якого називають *Димом* чи *Демоном*, наприклад: «Дим, досить продавати матчі! Краще продай клуб!». Федерацію футболу України, Контрольно-дисциплінарний комітет якої нерідко штрафують футбольні клуби чи знімає очки за недостойну поведінку їхніх фанатів, уболівальники називають *Педерацією*. Для прикладу один із текстувиків, звернений до функціонерів футбольної федерації: «Геть брудні масонські лапи від «Металіста» і «Карпат!» [12] (натяк на приналежність очільника Федерації Г. Суркіса до масонів).

Адресатами негативних висловлювань футбольних фанів можуть також бути й **журналісти**, яких часто називають запозиченим із італійської мови словом *панапаці*, закидаючи фахову некомпетентність, що в результаті призводить до створення неправдивого, на думку фанатів, образу фанатського руху в мас-медіа.

Висновки

Стрижнева для спільноти футбольних фанатів опозиція «свій» – «чужий», яка є важливим компонентом їхньої ідентичності, має своє словесне вираження у двох групах номінацій цього соціолекту: 1) у назвах фанатських угруповань та команд, за які вони вболівають (із позитивною конотацією, якщо йдеться про своїх, і з негативною – коли мова йде про команди-суперниці та їхніх фанатів); 2) у назвах, які використовуються для номінування «ворогів» фанатів – команд-суперниць та їхніх фанатів, міліції, охорони стадіонів, суддів, футбольних функціонерів тощо. Як показав аналіз, ці лексеми функціують в усному мовленні фанатів, насамперед у скандуваннях, зарядах і піснях, у писемному – текстах банерів, розтягів та у фантинах, друкованих виданнях футбольних фанатів.

1. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
2. Процик І. Вербальне самовираження в субкультурі українських футбольних уболівальників / Ірина Процик // Мова і суспільство : зб. наук. пр. / гол. ред. Галина Мацюк. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 3. – С. 224–229.
3. Процик І. Соціолект українських футбольних фанатів / Ірина Процик // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 57. – С. 285–290.

4. Процик І. Р. Спеціальна лексика в соціолекті українських футбольних фанатів / І. Р. Процик // Термінологічний вісник: зб. наук. пр. / відп. ред. В. Л. Іващенко. – К. : Інститут української мови НАНУ, 2013. – Вип. 2 (2). – С. 125–131.
5. Процик І. Термінологія в мовленні футбольних фанатів / І. Процик // Проблеми української термінології / Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2011. – № 709. – С. 112–115.
6. Кудрявцева Л. А. Словарь молодежного сленга города Киева. 2300 слов и выражений [текст] : учеб. пособ. / Л. А. Кудрявцева, И. Г. Приходько ; под ред. Л. А. Кудрявцевой. – К. : Киевский национальный университет им. Т. Шевченко, 2006. – 198 с.
7. Мартос С. А. Сленг як складова молодіжної субкультури / С. Мартос // Південний архів. Філологічні науки : зб. наук. пр. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2003. – Вип. XXI – С. 111–114.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fanat.ua/info/fans/articles/futbol-nyj_fanatizm_24427.html (20.02.2013).
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fckarpaty.com.ua> (31.01.2013).
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org> (03.02.2013).
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ultras.org.ua> (20.02.2013).
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ultras.com.ua> (20.02.2013).

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

OPPOSITION «SELF» – «OTHER» IN SOCIAL DIALECT OF UKRAINIAN FOOTBALL FANS

Iryna Protsyk

*National Ivan Franko University in Lviv
vul. Universytetska, 1, Lviv, 79000, Ukraine
iprotsyk@yahoo.com*

The article analyzes the core opposition "self" – "other" within group of football fans. The opposition reflects football fans' intellectual and emotional attitude towards the outer world. Specific means of both verbal and visual identification characterizing this fan subculture have been analyzed which are used by Ukrainian fans to express the opposition "self" – "other". Novelty of the considered topic consists in the fact that social dialect of football fans in Ukrainian linguistics has not been studied sufficiently despite the fact that football fans' language is a verbal representation of one of the most massive subcultures in the Ukrainian society. Analysis has been made on the basis of texts of banners, scansion and songs of football fans, as well as on the basis of printed editions (fanzines and publications on fans' internet pages) in which such lexemes are functioning and creating the opposition "self" – "other".

The most important and the strongest link which unites all the members of football fans community is support of their own team and fight against fans of rival teams. However, for football fans of a specific team not only rival team and its fans are the components of the notion "other". People who are not fans but are involved in football action are also determined as "other". They are police, stadium security, referees, football functionaries, etc.

Results of the survey enable us to come to conclusion that pivot opposition for football fans "self" – "other" which is a significant component of their identity is represented in two nomination groups of this social dialect: 1) in names of fan groupings and teams which they support (with positive connotation when they talk about "self" and with negative connotation when they talk about rival teams and their fans); 2) in names which are used for denomination of fans' "enemies" – police, stadium security, judges, football

functionaries, etc. According to analysis these lexemes are functioning both in oral speech of football fans (texts of fans' folklore) and in written language (publications in fanzines and on fans' internet pages).

Key words: social dialect of football fans, opposition "self" – "other", verbal identification, visual identification, names of fan groupings, nicknames of football teams, club colours.

Стаття надійшла до редколегії 12. 02. 2015

Прийнята до друку 17.03.2015